

1. Adamiuk, N.B., Drobot, O.A., Zamsha, A.V., Fedorenko, O.F. Do problemy rozroblennia vitchyznianoï kontseptsii bimodalno-bilinhvalnoho pidkhdodu do navchannia hlukhykh i napivhlukhykh osib. Innovatsiina pedahohika. [Issues to Development the Ukrainian Conception of Bimodal-Bilingual Approach to Education of Deaf and Hard-of-Hearing]. Innovative pedagogy, 2018, Issue 7, Vol. 1. Pp. 125–129 [in Ukrainian].
2. Vetrova, I. Problema formuvannya leksichnoï kompetentsiyi v pidgotovtsi maybutnogo vchitelya inozemnoyi movy [The problem of forming lexical competence in the preparation of a future foreign language teacher]. Obriyi, 2013, Vol. 1(36), pp. 56–58 [in Ukrainian].
3. Drobot, O., Zamsha, A., Fedorenko, O. Bimodalno-bilinhvalnyi pidkhdid do orhanizatsii navchannia hlukhykh ta slabkochuiuchykh [Bimodal-Bilingual Approach in Deaf and Hard-of-Hearing Education]. Osoblyva dytna : navchannia i vykhovannia, 2017, Vol. 4(84), pp. 37–46 [in Ukrainian].
4. Nikolaeva, S.Yu. (Ed.) (2003). Zahalnoievropeïski Rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia [European-wide Recommendations for Language Education: study, teaching, assessment]. Science. ed. S.Yu. by Nikolaev. K.: Lenwith, 2003. 273 p. [in Ukrainian].
5. Zamsha, A., Fedorenko, O. Pedahohichni aspekty navchannia anhliiskoi movy uchniv iz porushenniamy slukhu [Pedagogical aspects of teaching English to students with hearing impairment]. Osoblyva dytna: teaching & upbringing, 2016, Vol. 3, pp. 53–61 [in Ukrainian].
6. Metodyka vykladannia inozemnykh mov u serednikh navchalnykh zakladakh [Methods of teaching foreign languages in secondary schools]. Textbook / S.Yu. Nikolaev, O.B. Bigich, N.O. Brazhnik & others. Ed. 2nd, amended & revised. Kyiv: Lenwith, 2002. 328 p. [in Ukrainian].
7. Potiuk, I.Ye. Formuvannia anhlovovnoi leksychnoi kompetentsii u maibutnykh fakhivtsiv sfery turyzmu na zasadakh navchalnykh stratehii [Formation of English-language lexical competence in future tourism professionals on the basis of educational strategies]. Scientific notes of the Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. Series: Pedagogy, 2014, Vol. 3, pp. 111–116 [in Ukrainian].
8. Solovova, E.N. Metodika obuchenia inostrannym yazykam [Methods of teaching foreign languages]. Moscow: ACT: Astrel, 2008. 238 p. [in Russian].
9. Shamov, A.N. Leksicheskie navyki ustnoj rechi i chteniya – osnova semanticheskoi kompetentsii obuchaemykh [The lexical skills of oral speech and reading are the basis of the students' semantic competence]. Inostrannye yazyki v shkole, 2007, Vol. 4, pp. 19–21 [in Russian].

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.7.1.5>

MODYFIKACJA ŚRODOWISK ROZWOJOWYCH PLACÓW ZABAW, SCHRONIEŃ I OŚRODKÓW DLA DZIECI W LATACH ROZWOJU NOWEJ SZKOŁY NA UKRAINIE (1917-1919)

Hanna Ivaniuk

*doktor nauk pedagogicznych, profesor,
kierownik Katedry Pedagogiki i Psychologii*

Kijowskiego Uniwersytetu imienia Borysa Hrinchenki (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0001-7758-5121

Yana Matiushynets

aspirantka, wykładowca Katedry Pedagogiki i Psychologii

Kijowskiego Uniwersytetu imienia Borysa Hrinchenki (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0001-7536-4384

Adnotacja. W artykule podkreślono cechy funkcjonowania środowisk rozwojowych placów zabaw, schronień i ośrodków dla przedszkolaków w latach 1917-1919; podejścia do modyfikacji systemu placów zabaw, schronień i ośrodków dla dzieci w określonych granicach chronologicznych. Do badania problemu wykorzystano metody: hermeneutyczną – do nowego czytania tekstów ówczesnych dokumentów w celu zidentyfikowania powiązań między potrzebami społecznymi i kulturowymi odnowy edukacji przedszkolnej i podstawowej dzieci oraz zjawiskami i procesami ich realizacji; historyczno-retrospektywną w celu analizy odręcznych i drukowanych materiałów z archiwów (Centralne Archiwum Państwowe Najwyższych Władz i Administracji Ukrainy); historyczno-strukturalną – w celu identyfikacji zmian w rozwoju środowisk rozwojowych dla dzieci. Uzasadnione są priorytetowe funkcje, zadania i formy pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym w warunkach środowisk rozwojowych placów zabaw, schronień i ośrodków w tym odcinku historii. Podsumowano idee (edukacyjnego środowiska ochrony zdrowia; realizacji wszechstronnego rozwoju dzieci; jedności oddziaływań wychowawczych z naturą; realizacji samodzielności, kreatywności i inicjatywy dzieci; upaństwowienia środowisk edukacyjnych; zaszczepienia miłości do książki i czytania; pedagogizacji rodziców wychowanków) funkcjonowania placów zabaw, schronień i ośrodków dla dzieci w wieku przedszkolnym w wyznaczonych granicach chronologicznych.

Słowa kluczowe: środowisko edukacyjne; plac zabaw; schronienie; ośrodek; dzieci w wieku przedszkolnym.

MODIFICATION OF THE DEVELOPING ENVIRONMENT OF PLAYGROUNDS, SHELTERS AND CENTERS FOR CHILDREN DURING THE DEVELOPMENT OF THE NEW SCHOOL IN UKRAINE (1917–1919)

Hanna Ivaniuk

*Doctor of Education, Professor,
Head of Pedagogical and Psychology Department
Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0001-7758-5121*

Yana Matiushynets

*Postgraduate Student,
Lecturer at Pedagogical and Psychology Department
Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0001-7536-4384
e-mail: y.matiushynets@kubg.edu.ua*

Abstract. The article highlights the peculiarities of the functioning of the developing environment of playgrounds, shelters and centers for preschool children in Ukraine in 1917–1919; presented approaches to modifying the arrangement of playgrounds, shelters and centers for children within the specified chronological framework. For the study of the scientific problem, methods were used: hermeneutic – for a new reading of the texts of documents of that time in order to identify the links between the social and cultural needs of updating preschool and primary education of children and the phenomena and processes for their implementation; historical and retrospective for the purpose of analyzing handwritten and printed materials from archives; historical and structural – to identify changes in the flow of developmental media for children. The priority functions, tasks and forms of work with children of preschool age in the conditions of developing environment of playgrounds, shelters and centers for children in this segment of history are justified. Generalized ideas for the functioning of playgrounds, shelters and centers for children of preschool age in the specified chronological framework (health-preserving developing environment; the realization of the comprehensive development of children; educational influence based on the natural principle, the realization of amateur activity, creativity and initiative of children; nationalization of the developing environment; the formation of love for the book and reading; pedagogy of parents of preschool children).

Key words: developmental environment, playground, shelters, the centre, preschool children.

МОДИФІКАЦІЯ РОЗВИВАЛЬНИХ СЕРЕДОВИЩ МАЙДАНІВ, ЗАХИСТКІВ ТА ОСЕРЕДКІВ ДЛЯ ДІТЕЙ У РОКИ РОЗБУДОВИ НОВОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ (1917–1919)

Ганна Іванюк

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та психології
Київського університету імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)
ORCID ID: 0000-0001-7758-5121*

Яна Матюшинець

*аспірантка,
викладач кафедри педагогіки та психології
Київського університету імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)
ORCID ID: 0000-0001-7536-4384
e-mail: y.matiushynets@kubg.edu.ua*

Анотація. У статті висвітлено особливості функціонування розвивальних середовищ дитячих майданів, захистків та осередків для дітей дошкільного віку на теренах України у 1917–1919 рр.; підходи до модифікації устрою майданів, захистків та осередків для дітей у зазначених хронологічних межах. Для дослідження наукової проблеми використано методи: герменевтичний – для нового прочитання текстів документів того часу з метою виявлення зв'язків між соціальними та культурними потребами оновлення дошкільної і початкової освіти дітей і явищами та процесами щодо їх реалізації; історико-ретроспективний із метою аналізу рукописних і друкованих матеріалів з архівів (ЦДАВО України); історико-структурний – для виявлення змін у поступі розвивальних середовищ для дітей. Обґрунтовано пріоритетні функції, завдання та форми роботи з дітьми дошкільного віку в умовах розвивальних середовищ дитячих майданів, захистків та осередків у цьому відрізку історії. Узагальнено ідеї (здоров'язбежувальне розвивальне середовище; реалізація всебічного розвитку дітей; єдність виховних впливів із природою; реалізація самодіяльності, творчості й ініціативності дітей; націоналізація розвивальних середовищ; прищеплення любові до книги і читання; педагогізація батьків вихованців) функціонування дитячих майданів, захистків і осередків для дітей дошкільного віку в означених хронологічних межах.

Ключові слова: розвивальне середовище, дитячий майдан, захисток, осередок, діти дошкільного віку.

Вступ. Нині дошкільна освіта в Україні вирішує актуальні питання щодо забезпечення умов для всебічного розвитку дітей дошкільного віку. Тому актуалізується проблема пошуку шляхів удосконалення функціонування розвивальних середовищ закладів дошкільної освіти різних типів та структур. Отже, інтерес для педагогічної науки і практики становлять історико-педагогічні студії розвивальних середовищ дитячих майданчиків захистків та осередків у відрізку історії, що характеризується становленням дошкільної та початкової освіти на національному ґрунті.

Вивчення сучасних досліджень з означеної проблематики показало, що окремі аспекти функціонування розвивальних середовищ дитячих майданчиків, осередків і захистків для дітей дошкільного віку є предметом пошуків сучасних українських науковців і вчених: Г. Іванюк (організація ігрової діяльності в розвивальних середовищах захистків, дитячих садків і дитячих майданів); О. Венгловська (зміст і форми організації закладів для дітей дошкільного віку в 1920-х роках); В. Купченко (особливості функціонування дитячих осередків Києва у роки Першої світової війни); А. Січкач (підходи до організації літніх дитячих майданчиків (початок ХХ століття)); С. Попиченко (етапи становлення і розвитку дитячих осередків (кінець ХІХ – початок ХХ століття)).

За результатами вивчення досліджень сучасних українських учених виявлено, що, незважаючи на наявність значної кількості джерел з окремих аспектів означеної проблематики, немає цілісного дослідження наукової проблеми поступу розвивальних середовищ дитячих майданів, захистків та осередків на теренах України у 1917–1919 рр.

З огляду на це, вважаємо за необхідне здійснити аналіз історичних джерел у площині вивчення становлення та поступу розвивальних середовищ народних дитячих майданів, захистків і осередків, що становить значний інтерес для сучасного освітнього простору України.

Основна частина. Мета статті – дослідити видозміни розвивальних середовищ дитячих майданів, захистків і осередків для дітей в умовах розбудови нової школи в Україні (1917–1919) та виокремити вартісні ідеї щодо їх адаптації в сучасний освітній простір закладів дошкільної та початкової освіти.

Методи дослідження: герменевтичний – для нового прочитання текстів, що розкривають наукову проблему у поступі історії (1917-1919); історико-ретроспективний із метою аналізу рукописних і друкованих матеріалів з архівів (ЦДАВО України м. Києва); історико-структурний – для виявлення змін у поступі розвивальних середовищ для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку; загальнонаукові методи дослідження (аналіз, узагальнення, систематизація; класифікація) – з метою уточнення та характеристики різних модифікацій розвивальних середовищ дитячих майданчиків, захистків та осередків.

Результати та їх обговорення. Соціально-економічні та політичні зрушення, зумовлені Першою світовою війною і національно-визвольними змаганнями в ці роки, спричинили збільшення дитячої бездоглядності, розрив родинних зв'язків і нівелювання традиційного батьківського виховання.

Так, у статті «Діяльність Софії Русової в царині педагогіки: служіння народу й Україні» (2016) висвітлено пріоритетні напрями діяльності Підвідділу дошкільного виховання Наркомосу УСРР під орудою Софії Русової. Досліджено, що робота підвідділу дошкільного виховання спрямовувалась на розроблення планів і програм, що врегульовували питання організації різних типів установ для дітей дошкільного віку на соціально-культурному ґрунті, зокрема дитячих майданів, осередків, захистків (Іванюк, 2016: 47). Отже, з огляду на висвітлені вище дані, можемо стверджувати, що діяльність Підвідділу дошкільного виховання Наркомосу УСРР спрямовувалась на розширення системи дитячих установ (дитячі садки, дитячі майдани, осередки, захистки тощо) і створення розвивальних середовищ цих закладів з урахуванням національної та культурної ідентичності тогочасної України.

За результатами вивчення друкованих і рукописних джерел із фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) досліджено, що на початку 1919 року Підвідділом дошкільного виховання Наркомосу УСРР проводилась робота щодо створення різноманітних типів установ для дітей дошкільного віку, зокрема дитячих майданчиків. Так в «Інструкції підвідділу дошкільного виховання Наркомосу УСРР про організацію роботи дитячих установ – дитячих садків, майданчиків, клубів» (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, спр. 198, 1919), подано вимоги та досвід діяльності дитячих майданчиків, що становить інтерес для дослідження проблеми модифікації розвивальних середовищ для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, в означених територіальних і хронологічних межах.

Відповідно до предмета наукового пошуку з'ясовано сутність поняття «дитячий майданчик» – це літня установа для дітей із 3 до 15 років, діяльність якої здійснювалась щороку, орієнтовно із середини травня до початку вересня (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, спр. 198, 1919: 13), з метою культурного просвітництва, для дітей із робітничих сімей – працівників, які працювали на фабриках і заводах тих років (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, спр. 198, 1919: 14 об).

У контексті актуальних на нині питань реалізації середовищного підходу в закладах дошкільної освіти значущими є ідеї щодо розміщення предметів та обладнання розвивального середовища дитячого майданчика. Варто зауважити, що в ці роки керівними органами освіти значна увага приділялась збереженню здоров'я та життя дітей. Задля убезпечення їх від травмування було рекомендовано вибирати для майданчика рівні, піщані поверхні піщаній поверхні (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, спр. 198, 1919: 13 об). Для комфортного перебування дітей на території майданчику будували накриття, під якими розміщувались столи і лави, на яких діти могли зручно розміститися, брати участь у різних заняттях і самостійній діяльності. З огляду на те, що в середовищі дитячого майданчика переважали ручна праця, малювання, ліплення, проводились

різноманітні ігри та гімнастичні вправи, рекомендувалось побудувати невеличку прибудову для зберігання матеріалів та необхідного приладдя, що використовувалось під час роботи з дітьми. Навколо території дитячого майданчика розміщувалися зелені насадження.

З'ясовано: в хронологічних межах наукового пошуку працювали дитячі майданчики закритого і відкритого типу. Майданчики відкритого типу створювалися в садах, парках, відповідно до принципу доступності всіх дітей до таких установ (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, спр. 198, 1919: 14 об). У розвивальному середовищі дитячого майданчика надавалась перевага колективним, груповим та індивідуальним формам ігрової діяльності, що сприяло розвитку в дітей умінь: спілкування, виконання самостійних дій під час ігрових завдань, взаємодії з іншими дітьми (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, спр. 198, 1919: 13 об – 14). Вивчення архівних матеріалів дає підстави для узагальнення: для реалізації розвивальної мети в розвивальному середовищі дитячих майданчиків проводилися тривалі сюжетно-рольові ігри, з метою формування соціальних навичок вихованців та узгодження власних дій з іншими дітьми (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, спр. 198, 1919: 13 об – 14).

Згідно з тогочасними вимогами, предметно-розвивальне середовище дитячого майданчика наповнювалося різноманітними ігровими атрибутами (м'ячі, обручі, крокет), які активно використовувалися дітьми під час самостійних ігор із правилами (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, спр. 198, 1919: 13 об). Особливе місце в діяльності дитячого майданчика відводилося рухливим іграм. Так, для дітей молодшого дошкільного віку організовувалися прості рухливі ігри, в яких вихованці мали змогу ознайомитися з навколишнім середовищем (ігри: «Кіт і миші», «Гуси-лебеді» тощо). Для ознайомлення дітей 3-4 років із природою дітям надавалась можливість експериментування з природними матеріалами під час ігор з піском.

Окрім ігрової діяльності для реалізації завдань фізичного виховання, середовище дитячого майданчика використовувалось для проведення гімнастики. Зважаючи на особливості території, де розміщувався дитячий майданчик, педагоги-керівники (вихователі) проводили фізичні вправи, безпечні для життя і здоров'я дітей дошкільного та молодшого шкільного віку (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, Спр. 198, 1919: 13 об – 14).

Чільне місце в умовах розвивального середовища дитячого майданчика відводилося проведенню різних екскурсій для дітей. Значний інтерес для них становили екскурсії в природне середовище (ліс, галявина, поле, ставок тощо). Такі екскурсії розвивали в дітей почуття любові та бережливості до природи. Під час екскурсій діти збирали природний матеріал для виготовлення іграшок і різних виробів із природних матеріалів (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, Спр. 198, 1919: 13 об – 14).

Ще однією формою роботи з дітьми в розвивальному середовищі дитячого майданчика були розповіді. Зважаючи на вік та інтереси, педагог в умовах діяльності майданчика для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку ретельно здійснював відбір матеріалів для розповідей, що сприяли розвитку їхньої уяви, естетичного смаку та моральної свідомості (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, Спр. 198, 1919: 13 об. – 14). В одному вимірі з розповідями в середовищі дитячого майданчика рекомендували читання дитячих книжок, які зберігалися в колекції бібліотеки дитячого майдану. З огляду на наявність невеликої колекції творів у бібліотеці майдану, дітям пропонувалося вибирати книжки для самостійного читання (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, Спр. 198, 1919: 15 об.).

Цікавими для нашого дослідження є способи використання співів та музики в розвивальному середовищі дитячого майданчика: діяльність вихованців на дитячому майданчику супроводжувалася дитячими піснями (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, Спр. 198, 1919: 15 об.).

Практичний інтерес у руслі вивчення досвіду створення розвивальних середовищ для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку становлять заняття з малювання, ліплення та витинання. Під час таких занять у дітей розвивалися просторові уявлення та естетичний смак.

Тогочасні дитячі майданчики створювалися з урахуванням 200 відвідувачів. Але, як засвідчив досвід роботи дитячих майданчиків, дітей, що відвідували майданчик, налічувалося близько 30-40. Тому у розвивальному середовищі функціонувало три групи: молодша, середня і старша. За кожною групою був закріплений вихователь, який проводив із дітьми заняття, ігри, розваги і екскурсії на природу (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, Спр. 198, 1919: 15 об.).

Також для виховання в дітей любові до природи, на дитячому майданчику створювалися квітники та городи. Діти навчалися догляду за рослинами, усвідомлювати причинно-наслідкові зв'язки природному середовищі (вплив води, сонця, повітря на розвиток рослини). Під час трудової діяльності на грядках та квітниках діти старшого віку допомагали дітям молодшого віку, завдяки чому в середовищі дитячого майдану успішно реалізувалась ідея взаємодії в групі та впливу дитячої праці на розвиток особистості. Зважаючи на здоров'язбережувальну функцію розвивального середовища дитячого майданчика, вихованців забезпечували харчуванням, адже під час різних видів діяльності дитина витрачала багато енергії, яку варто було поповнювати протягом дня (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, Спр. 198, 1919: 15 об.).

Виявлено, що дитячі майдани працювали 6 днів упродовж тижня. Діти в розвивальних середовищах дитячих майданів могли перебувати 3-4 години на день. Час, відведений на заняття, розподілявся по різному. Це могли бути заняття з 16 до 19 години, або 2 рази на день по 2 години (з 11 до 13 години, з 17 до 19 години). Функціонування розвивальних середовищ дитячих майданів припадало лише на літні місяці. Враховуючи інтереси дітей, їх творчі нахили та здібності, потреби в ігровій діяльності, в умовах розвивального середовища дитячого майданчика забезпечували збереження життя і здоров'я дітей, їх активну безпечну діяльність, розвиток знань, умінь і навичок, необхідних у дорослому житті (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, Спр. 198, 1919: 16).

В умовах становлення дошкільної та початкової освіти на національному ґрунті в роки Української народної республіки (1917–1919), окрім майданів, набули розвитку осередки для дітей. Так, у 1919 р. діяло два основні типи закладів для дітей: дитячі садки, де діти могли перебувати з ранку до 2-ої години дня і осередки, що діяли впродовж усього робочого дня переважно в робітничих районах міст (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, Спр. 198, 1919: 6). Вагоме значення приділяли створенню умов для гармонійного розвитку дітей дошкільного віку, а саме: облаштування приміщення групової кімнати, в якій перебували вихованці. Так, розвивальне середовище групової кімнати мало облаштовуватися з урахуванням культурних і господарських особливостей краю і традиційного побуту людей, природи, що оточує дітей. Також в оздобленні приміщення групової кімнати рекомендовано використовувати елементи національної символіки задля виховання у дітей любові до рідного краю та поваги до культурних надбань свого народу (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, Спр. 198, 1919: 7).

Варто зауважити, що до облаштування розвивальних середовищ для дітей підходили достатньо системно. Зокрема, згідно з «Інструкцією щодо організації дитячого садка і осередка», дитячі меблі підбираються відповідно до росту дітей. Зокрема, дитячі стільці мали бути мобільними й легко пересуватися, а дитячі шафи – низькими, для того щоб вихованці самостійно могли їх прибирати. Окрім того, в груповій кімнаті мали бути низькі столи для індивідуальної і високі столи – для колективної роботи дітей. Також на рівні зросту дітей мали розміщуватися вішаки для одягу і рушників (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, спр. 198, 1919: 7–8). Отже, всі предмети й меблі, що розміщувались у розвивальному середовищі групової кімнати, мали відповідати зросту та віку вихованців, для зручного користування ними (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, спр. 198, 1919: 8).

Висвітлені вище дитячі майдани, осередки реалізували мету виховання дітей в умовах дошкільної установи та поза нею, зокрема, чільне місце відводилось роботі з батьками з різних проблем виховання. У матеріалах Відділу соціального виховання підвідділу дошкільного виховання Народного комісаріату освіти Української РСР (1919 р.) висвітлено підходи до організації педагогічного просвітництва сімей робітників щодо ролі дошкільного виховання на теренах тогочасної України (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, Спр. 195, 1919: 13). Підвідділом дошкільного виховання було запроваджено поширення ідеї дошкільного виховання серед робітників і селян. З огляду на це, членами підвідділу дошкільного виховання було заплановано проведення бесід, лекцій, виступів задля висвітлення провідних питань виховання дітей дошкільного віку. Окрім того, підвідділом було заплановано розповсюдження педагогічної літератури, статей у журналах і газетах, дидактичних матеріалів із питань дошкільного виховання. Необхідним джерелом педагогізації населення в ці роки були загальнопедагогічні бібліотеки і ті, що діяли при дошкільних установах, яслах і дитячих осередках. Також важлими уваги в мірі сьогодення були виставки з виховання дітей дошкільного віку (постійного та пересувного типу) для поглиблення уявлень населення про продуктивні виховні впливи й нові методи в галузі педагогіки. Окрім того, популярності набували музеї з дошкільного виховання або відділи дошкільного виховання при загальнопедагогічних музеях (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, спр. 195, 1919: 13 – 13 об).

Вивчення архівних матеріалів із ЦДАВО України дало змогу виокремити деякі нормативні вимоги до створення та функціонування середовища, в якому мають перебувати діти дошкільного віку (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, спр. 198, 1919). Так, в інструкції до дитячого садка і захистка висвітлено таке: мета і завдання виховання дітей дошкільного залежать від їхніх вікових, етнопсихологічних особливостей (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, спр. 198, 1919: 1). Окрім того, середовище дитячого захистка забезпечувало умови для реалізації самодіяльності, ігрової і творчої активності дитини.

Відповідно до рекомендацій, висвітлених в «Інструкції щодо організації дитячого садка та осередка» заняття з дітьми дошкільного віку організовувалися з урахуванням індивідуальності кожного вихованця, ідеї громадського духу, свободи, творчої діяльності й єдності з природою. Згідно з наведеною вище інструкцією, заняття в середовищі дитячих захистків не мали дублювати розпорядок шкільних уроків, а проводилися вихователем за бажанням дітей. Так, умови середовища спонукали вихованців до ініціативності й права вільного вибору. Педагог міг здійснювати як безпосереднє керівництво іграми дітей дошкільного віку в умовах розвивального середовища, так і за потреби надавати лише допомогу своїм вихованцям (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, спр. 198, 1919: 1).

Заслуговує на увагу ретельний відбір іграшок для дітей задля реалізації всебічного розвитку дітей дошкільного віку. Окрім того, більшість іграшок була зроблена дітьми власноруч. Таким чином, розвивальне середовище слугувало для доцільної організації педагогічних умов для виховання в дітей усвідомленого сприйняття цілісності природи, її ролі в житті людини (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, спр. 198, 1919: 8).

Зважаючи на значення в житті вихованця книги, особливу увагу як і роботи з дітьми в середовищі майданів, приділяли бібліотекам у дитячих садках. Так, книжки для дітей дошкільного віку підбиратися відповідно до віку та інтересів дітей (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, спр. 198, 1919: 8).

Розвивальне середовище для дітей дошкільного віку характеризується умовами, які оточують дитину, виховним впливом, що здійснюється педагогами, батьками, суспільством і безпосередньо дитячим колективом. Попри це в середовищах певне місце відводилось заняттям. Програмовий зміст занять для дітей дошкільного віку ретельно виписано в інструкціях підвідділу дошкільного виховання Наркомосу УСРР про організацію роботи дитячих установ – дитячих садків, майданчиків, клубів (1919 р.) (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, спр. 198, 1919). Так, заняття з малювання й ліплення сприяли дитині виявляти власну індивідуальність, створювати вироби за власним задумом й засвоювати вміння працювати самостійно й у колективі. Значна увага приділялася ігровій діяльності, зокрема, рухливим іграм, що займали провідне місце в розвитку дітей дошкільного віку. Задля задоволення потреб дітей щодо ігрової діяльності, педагог створював умови для

самостійної діяльності вихованців в іграх, а за потреби, – забезпечувати безпосереднє керівництво й пояснювати правила гри, проводити повчальні розповіді та бесіди (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, спр. 198, 1919: 5).

З метою всебічного, гармонійного розвитку дітей дошкільного віку педагогам рекомендовано забезпечувати тривалі прогулянки на свіжому повітрі. На прогулянках для дітей старшого віку проводили екскурсії з метою ознайомлення їх з явищами природи й особливостями життя рослинного і тваринного світу. Таким чином, прогулянки розглядалися засобом прищеплення любові до природи й усвідомлення ролі людини у природному середовищі (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, спр. 198, 1919: 5). З цією метою в середовищі групових кімнат облаштовували куточки природи: встановлювали акваріуми, тераріуми, клітки з маленькими тваринками і кімнатними рослинами, що не шкодять здоров'ю вихованців. Створення куточків природи сприяло забезпеченню умов для щоденного спостереження за змінами, що відбуваються в куточку природи й формувати в дітей почуття відповідальності, під час догляду за рослинами і тваринами. (ЦДАВО, Ф. 166, оп. 1, спр. 198, 1919: 5).

З огляду на вище висвітлені положення, можемо зробити висновок, що на теренах, що входили до складу Української народної республіки 1917–1919 рр., значна увага приділялася становленню і діяльності розвивальних середовищ дитячих майданів, осередків і захистків для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Їх ми вважаємо паростками нової української школи, що творилась в ті роки. Окремі продуктивні ідеї актуальні нині в освітньому просторі України.

Висновки. За результатами історико-педагогічного дослідження нами було виявлено різні практики видозміни розвивальних середовищ майданів, захистків і осередків для дітей на теренах України (1917–1919), що функціонували з метою підготовки дітей до школи і їхнього всебічного розвитку.

Досліджено нормативне інституційне регулювання розвитку різних розвивальних середовищ для дітей в умовах соціально-економічних, політичних трансформацій, характерних для теренів Центральної України в поступі історії у визначених хронологічних межах.

Отже, ідеї збереження життя і здоров'я дітей, всебічного розвитку дітей на національному ґрунті, єдності виховних впливів із природою, самодіяльності, творчості й ініціативності дітей, прищеплення любові до книги і педагогізації батьків вихованців щодо модифікації розвивальних середовищ дитячих майданчиків, захистків та осередків (1917–1919) можуть бути предметом окремих історико-педагогічних досліджень, а результати вивчення першоджерел не вичерпують усіх аспектів означеної проблематики і становлять значний інтерес для сучасної науки та практики.

Список використаних джерел:

1. Венгловська О. Розвиток ідей суспільного дошкільного виховання в теоретико-практичній спадщині О. Дорошенка (20-ті роки ХХ-го століття). *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2012. № 43(2). С. 185–191.
2. Іванюк Г. Діяльність Софії Русової в царині педагогіки: служіння народу й Україні. *Рідна школа*. 2016. № 5-6. С. 46–50.
3. Іванюк Г. Життєствердність ідей С. Русової про розбудову нової школи в Україні. *Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Педагогічна персоналістика: теорія, історія, освітня практика», присвяченій 160-річчю від дня народження С. Русової, 25 лютого 2016 р., м. Івано-Франківськ, Україна / за заг. ред. Т.К. Завгородньої*. Івано-Франківськ, 2016. С. 213–217.
4. Купченко В. Київ у Першій світовій війні (за документами Державного архіву міста Києва). *Архіви України*. 2014. № 4-5. С. 24–34.
5. Попиченко С. Історія становлення закладів суспільного дошкільного виховання в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2009. № 2. С. 275–283.
6. Січка А.Д. Ідеї організації літнього дитячого майданчика у педагогічному доробку К. Толмачевської і А. Гендрихівської (перша третина ХХ століття). *Молодий вчений*. 2018. № 2(1). С. 291–295.
7. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). 1919. Ф. 166. Оп. 1. Спр. 195.
8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). 1919. Ф. 166. Оп. 1. Спр. 198.

References:

1. Venhlovska, O. (2012). Rozvytok idei suspilnoho doshkilnoho vykhovannia v teoretyko-praktychnii spadshchyni O. Doroshenko (20-ti roky XX stolittia) [Development of ideas of public preschool education in the theoretical and practical heritage of O. Doroshenko (20s of the twentieth century)]. *Psykhologo-pedahohichni problemy silskoi shkoly*, 43(2), 185–191.
2. Ivaniuk, H. (2016). Diialnist Sofii Rusovoi v tsaryni pedahohiky: sluzhinnia narodu y Ukraini [Sophia Rusovas activities in the field of pedagogy: serving the people and Ukraine]. *Ridna shkola*, 5-6, 46–50 [in Ukrainian].
3. Ivaniuk, H. (2016). Zhyttiestverdnist idei S. Rusovoi pro rozbudovu novoi shkoly v Ukraini [The viability of S. Rusovas ideas about building a new school in Ukraine]. *Materialy I Vseukrainskoi naukovopraktychnoi internet-konferentsii «Pedahohichna personalistyka: teoriia, istoriia, osvitiia praktyka», prysviachenii 160-richchiiu vid dnia narodzhennia S. Rusovoi, 25 liutoho 2016 r., m. Ivano-Frankivsk, Ukraina / za zah. red. T.K. Zavorodnoi*. Ivano-Frankivsk, 213–217. [in Ukrainian].
4. Kupchenko, V. (2014). Kyiv u Pershii svitovii viini (za dokumentamy Derzhavnoho arkhivu mista Kyieva) [Kyiv in the First World War (according to the documents of the State Archives of Kyiv)]. *Arkhivy Ukrainy*, 4-5, 24–34 [in Ukrainian].

5. Popychenko, S. (2009). Istoriiia stanovlennia zakladiv suspilnoho doshkilnoho vykhovannia v Ukraini (kinets XIX – pochatok XX st.) [History of the formation of public preschool education in Ukraine (late nineteenth - early twentieth century.)]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny*, 2, 275–283. [in Ukrainian].
6. Sichkar, A.D. (2018). Idei orhanizatsii litnoho dytiachoho maidanchyka u pedahohichnomu dorobku K. Tolmachevskoi i A. Hendrykhivskoi (persha tretyna XX stolittia) [Ideas of organizing a summer playground in the pedagogical work of K. Tolmachevskaya and A. Hendrykhivska (first third of the XX century)]. *Molodyi vchenyi*, 2(1), 291–295. [in Ukrainian].
7. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchych orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (TSDAVO Ukrainy) (1919). F. 166, Op. 1, Spr. 195 [in Ukrainian].
8. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchych orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (TSDAVO Ukrainy) (1919). F. 166, Op. 1, Spr. 198 [in Ukrainian].